

OSMANLI DEVLETİ'NDE NÜFUS SAYIMLARINA BİR ÖRNEK: MALATYA'YA TABİ CAMİ-İ KEBİR MAHALLESİNİN DEMOGRAFİK VE SOSYAL YAPISI (1842-1843)

AN EXAMPLE OF POPULATION CENSUSES IN OTTOMAN STATE:
THE DEMOGRAPHIC AND SOCIAL STRUCTURE OF THE CAMI-I KEBİR
NEIGHBORHOOD IN MALATYA PROVINCE (1842-1843)

Kazım KARTAL¹

Öz

Osmanlı Devleti'nin sosyal ve demografik yapısı ilgili tarihçiler tarafından yapılan araştırmalarda yararlanılan arşiv kaynaklarından biri de Nüfus defterleridir. Nüfus defterleri, yalnız sayımı yapılan bölgelerdeki bireylerin adlarını lakaplarını ve fiziki yapılarını vermekle kalmamakta, ödedikleri vergi miktarı, yaptıkları mesleklere, kişilerin yaşlarına ve sağlık durumlarına kadar birçok konuyu içerisinde barındırmaktadır. Defterlerden aile yapılarıyla ilgili ayrıntılar elde edilebilmektedir. Yerleşim yerlerinde kaç ailenin küçük aile veya kaç ailenin geniş aile olduğu tespit edilmektedir. Bazı haneler baba ve annenin yanında dede, nine, amca ve halanın da yaşadığı kalabalık meskenlerin olduğu görülmektedir. Nüfus Defterlerinde kişilerin mesleklerinin kaydedilmiş olması, ülke içinde, mesleklerin dağılımı konusunda bilgi edinilmesine imkân sağlamaktadır. Biz de bu çalışmamızda, 1841/1842 tarihli BOA bulunan Nfs kodu 2640 olan Harput eyaleti, (Malatya) sancağı, Malatya, Cubas nahiyesi, İzoli nahiyesi nüfus defterinden hareketle Malatya merkeze bağlı mahalle konumunda olan Cam-i Kebir Mahallesinin demografik ve sosyal yapısını ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelime: Nüfus sayımları, Sosyo-ekonomik yapı, Osmanlı Devleti.

Abstract

One of sources used in the researches carried out by historians about the social and demographic structure of the Ottoman Empire is the population registers. These notebooks not only give the names and physical structures of the people in the counted regions, but they also include the amount of taxes they pay, their occupations, their age and health situations. The details of the family structures can be obtained from the notebooks. How many families are small families or how many families are extended families is determined by these books. In some houses, it is observed that there are crowded dwellings where grandfather, grandmother, uncle and aunt live besides father and mother. The fact that people's professions are recorded in the Population Registers allows for information on the distribution of professions within the country. In this study, we tried to reveal the demographic and social structure of the province of Harput, which has Nfs code 2640 found in the BOA of 1841/1842, (Malatya) sancagi, Malatya, Cubas sub-district, İzoli sub-province and the neighborhood of Cam-i Kebir with the help of the civil registers.

Keywords: Population Censuses, Socio-economic Structure, Ottoman Empire

¹ Dr, Öğr.Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, kartalkazim44@gmail.com, Orcid: 0000-0001-5550-6808

GİRİŞ

Malatya ve çevresi eskiçağlardan beri farklı kültür ve medeniyetlerin izlerini taşımıştır. Bölgede yapılan kazılar sonucunda, Malatya'nın yerleşim tarihinin eski tarihlere M.Ö. 8000 yıllara dayandığı bilinmektedir. Malatya, uzun yıllar Hitit egemenliğinde kalmış, Hitit devletinin son bulması ile Malatya bir dönem Kargamış krallığına akabinde Urartu ve Asur egemenliğine girmiştir. Malatya kenti Pers yönetiminde Kapadokya Satraplığının on valiliğinden biri haline geldikten sonra Selevkoslar, Pontus ve Kommagene krallıklarına tabi olmuş ve akabinde Roma İmparatorluğu'nun bir lejyonu olmuştur. (Çelem,19896;383) Akabinde Bizans-Sasani mücadelesine ve Bizans ile Araplar arasında meydana gelen çarpışmalara da sahne olmuştur. Şehir, Sultan Mesud zamanında Anadolu Selçuklu devleti topraklarına dâhil edilmiştir. Anadolu Selçuklu devletinin hâkimiyetini kaybetmesi ile birlikte Malatya şehri, önce Moğollar tarafından yönetilmiş akabinde Memluklerin egemenliği altına girmiştir. 1399 yılında Yıldırım Beyazıt tarafından şehir kuşatılıp şehrin yönetimi Dulkadiroğlularının başındaki Nasreddin Bey'e teslim edilmiştir. 1400 tarihinde Anadolu'ya gelen Timur Malatya'yı kuşatıp şehri yağmalamıştır. Timur'un Malatya yöresini terk etmesiyle Malatya şehrinde tekrar Dulkadiroğluları hâkimiyet kurmuştur. 1516 yılında ise Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi öncesi Malatya yöresi nihayetinde Osmanlı topraklarına katılmıştır(Çelem,19896;383).

Malatya Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Maraş eyaletine bağlı bir sancak konumunda idi. 1831 yılındaki idari taksimatına baktığımızda ise Malatya sancağı, Maraş merkez sancak, Samsat ve Gerger sancakları ile Maraş eyaleti sınırları içerisinde yer aldığı görülmektedir (Yapıcı, 2014;34). 1847 yılındaki idari taksimatta ise Malatya sancağı Harput eyaletine (BOA, A.MKT.NZD) bağlanmıştır. Harput eyaletinin diğer sancakları merkez sancak, Arapgir ve Besni'dir (Yapıcı, 2014;34). 1867 yılındaki vilayet nizamnamesi ile Malatya sancak olmaktan çıkıp kazaya dönüşmüştür. Bu dönemlerde Malatya Kazası Diyarbakır vilayetinin Ma'muratü'l-Aziz sancağına bağlı bir kaza konumunda idi (BOA, İ.Ş.D, no:1171). 1870 yılında ise Malatya Diyarbakır vilayetine bağlı sancak konumuna gelmiştir. Akçadağ, Adıyaman, Kahta ve Besni Malatya sancağına bağlı kaza olarak idari taksimatta yerini almıştır.1883 yılında ise Ma'muratü'l-Aziz vilayetine bağlı sancak haline gelmiştir. Malatya cumhuriyetle birlikte il konumuna gelmiştir(Yapıcı, 2014;34).

Malatya'nın tarihi ve idari yapısı hakkında bilgi verdikten sonra Klasik dönem Osmanlı devletinde yapılan nüfus yoklama sayımlarına bakacak olursak, Osmanlı devletinde nüfus yoklamaları modern anlamda nüfus tespiti için değil halkın vereceği vergiyi belirlemek ve ekilebilir toprak alanlarının hesaplanması için yapılmıştır. XV-XVI. yüzyılda düzenlenmiş olan klasik Osmanlı tahrirleri, sağlıklı ve yetişkin erkekleri özellikle vergi veren hane reislerini, bekârları ve diğer mükellefleri tahrir defterlerine kaydetmiştir. Temelde her ne kadar vergi ve asker toplamak için tahrirler yapılsa da, demografik ve sosyal çalışmalar açısından tahrirler en önemli kaynak olma özelliklerini korumaktadırlar (Kılıç, 2010; 241-247). Ancak klasik dönemde yapılan tahrirler bizlere şehir tarihçiliği üzerinde araştırma yapan tarihçilere özellikle demografi ve sosyal tarih araştırmalarının yapılması için yeterli bilgi barındırmamaktadır. Çünkü tahrirlerde nüfusun büyük bir parçasını oluşturan çocuklar, kadınlar, askeriler farklı nedenlerden dolayı kayıt dışı tutulmuştur (Muşmal & Özçelik, 2018;183-215). Nitekim Ömer Lüffi Barkan'ın "...Tarih ilminin şimdiye kadar muhtelif devir ve medeniyetlerin özelliklerini açıklarken, nüfusun bu devir ve medeniyetlere olan çeşitli tesirlerini hesaba katmamış olması, birçok hadisenin ilmi bir izahtan mahrum kalmasına sebep olmuştur..."(Barkan, 1951; 2) Diyerek ifade ettiği şekilde kent tarihi çalışmalarında, kentte yaşayan nüfusun ayrıntılı bir şekilde tespit edilmesinin birçok sosyal ve demografik problemlere çözüm bulacağı mutlakdır(Kara, 2005; 1-14).

XIX. yüzyıla gelindiğinde şartlar yeni bir kayıt anlayışını gerekli kılmıştır. XIX. yüzyıldaki sayımların en önemli yanı XV, XVI, XVII, XVIII. yüzyıllarda olduğu gibi toprak yazımı amacı ile yapılmamasıdır. Doğrudan nüfus tespitine yönelik bir sayım olmasıdır. Buna rağmen modern anlamda ilk olarak 1831 yılında yapılan nüfus sayımı, Osmanlı idaresi açısından gerçek manada ülkenin nüfusunu tespitiye yönelmeyi amaç edinmemiştir. Merkezi hükümetin temel gayesi, Gayrimüslimlerin vereceği vergi miktarını tespit etmek ve orduya alabileceği yetişkin Müslüman erkekleri belirlemek sayısal bir veri elde etmektir. Önceleri, topluluk liderlerinin vermiş olduğu bilgiler kabul görünürken, artık erkek nüfus doğrudan hükümetin atamış olduğu memurlar tarafından sayılmıştır. Ancak devlet, o dönemde kadınları, yüksek düzey devlet görevlileri gibi kişisel vergi vermekle yükümlü olmayan kişileri kayıt altına almadığı görülmektedir. (Kılıç, 2010:241-247).

Osmanlı Devleti'nde tahrir sayımları ve ilk nüfus sayımları hakkındaki değerlendirmemizi yaptıktan sonra araştırmamızı teşkil eden BOA bulunan 1258 tarihli Nfs kodu 2640 olan *Harput eyaleti, (Malatya) sancağı, Malatya, Cubas nahiyesi, İzoli nahiyesi* Nüfus defteri (Aydın, 2018) temel alınarak Malatya'ya bağlı Cami-i Kebir Mahallesi'nin demografik ve sosyal yapısı üzerine değerlendirme yapılacaktır.

1. CAMİ-İ KEBİR MAHALLESİNİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Sosyo-ekonomik yapıyı ortaya koyan en önemli özellikler lakap ve mesleklerdir. Türk kültüründe lâkap verme geleneği yaygındır. Lakap, övmeyi veya kötülemeyi belirten ve isimden hemen sonra gelebilen sıfat veya isimdir (Delice, 1999; 165-183).

Lâkap; bir bireye veya bir aileye kendi isminden farklı olarak sonradan verilen, o bireyin veya o ailenin belli bir özelliğinden oluşan ada denir (Seher & Çalışkan, 2016; 104-126). Lâkaplar kişiyi kendi isminden farklı olarak tanıtan, sonradan verilen ve onun önemli bir özelliğini göstermektedir. Genel ahlaki ölçüye aykırı olmaması ve belirtilen kişinin içinde bulunduğu toplumda bu lâkapla bilinmesi şartıyla ada da dönüşebilmektedir. Türk Ansiklopedisinde lâkaplar üç farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Bunlar: "1. Metih yolu, 2. Tarif ve tanıtma, 3. Kötüleme ve hafife alma"dır (Coşar, 2003; 27-40). Ad kültürü içinde önemli bir yere sahip olan lakaplar, kişi adlarıyla birlikte kullanılan veya doğrudan adın yerine geçen tanımlayıcı ve tamamlayıcı sözler olmuştur. Bazı durumlarda asıl adın sıfatı olarak kullanılırken, bazı durumlarda ise gerçek adın yerine geçtiği görülmektedir. Lakabın kaynağı, lakap verilmiş olan bireydir. Bireye ait olan olumlu veya olumsuz özellikler, bireyin yaptığı bir iş veya yaşadığı farklı bir olay lakaba neden olabilir (Uysal, 2020; 63-70). Kişilere lakaplar verilirken kişinin fiziki özelliklerine, etnik durumlarına veya mesleklerine göre lakaplar verildiği görülmektedir. Bu durum çalışmamıza konu olan nüfus defterinde de görülmektedir.

Çalışmamıza konu olan nüfus defterinde geçen lakap ve aile adları aşağıdaki gibidir. (COA, NFSd, no:2640, 1842-1843.)

Tablo 1: Cami-i Kebir mahallesinde yaşayan kişilerin lakap ve aile adları

Sıra no	Lakaplar	Sıra no	Lakaplar
1	Hacı	43	Yağmurlu Hızıroğlu
2	Mamaşlıoğlu	44	Kör Mahmudoğlu
3	Harputlu Hacı Hafizoğlu	45	Fırıncı-zade
4	Hekimhanlı Hacı İbrahim oğlu	46	Bulgur Mehmedoğlu
5	Kasap Mustafaoğlu	47	Mezralıoğlu
6	Demirci Ahmedoğlu	48	Göncüoğlu
7	Hacı İbrahimoğlu	49	Çermeğeli Hüseyinoğlu
8	Kör Mirzeoğlu	50	Gaffaroğlu
9	Muharrem Hasanoğlu	51	Söylemez Hasan
10	Şeşli Hasanoğlu	52	Molla Feyzullahoğlu
11	Hüseyinoğlu	53	Kavukçu Molla Mehmedoğlu
12	Molla Mehmedoğlu	54	Kımkalı Mustafaoğlu
13	Hacı Ömeroğlu	55	Babuşçu Hasanoğlu
14	Köse Hacı Mehmedoğlu	56	Değirmenci Cumaoğlu
15	Harputlu Hasanoğlu	57	Kocaoğlu
16	Şeyhoğlu	58	Aşkanlı Osmanoğlu
17	Haris Abdullahoğlu	59	Tortunlu Yusufoglu
18	Harisoğlu	60	Kürt Hasanoğlu
19	Kuloğlu	61	Hacı İnlioğlu
20	Şeftalicizade	62	Tecdeli Musaoğlu
21	Kenanzade Hacı Ahmedoğlu	63	Kileyikli Ömeroğlu
22	Şahaplı Hacı Hüseyin Efendi zade	64	Affaoglu
23	Elagöz Hacı Ömeroğlu	65	Mazıcı Hüseyinoğlu
24	Hamzaoğlu	66	Samanlı Ahmedoğlu
25	Hacı Yahyaoğlu	67	Kazancı İbrahimoğlu

26	Hacı Nebizade İbrahimoglu	68	Hekimhanoglu
27	Alioglu	69	Kusoglu
28	Kazancizade	70	Çirmiktılıoglu
29	Değirmenci Ömeroglu	71	Seraloglu
30	Alacanlı Osmanoglu	72	Ruhalioglu
31	Semerci Hacı Mehmedoglu	73	Kömoğlu
32	Kavukçu Osmanoglu	74	Gebeşoglu
33	Samanlı Hüseyinoğlu	75	Helvacıoğlu
34	Kasımoğlu	76	Tabak Bekiroğlu
35	Ebeseyfanoğlu	77	Bahrili Hasanoğlu
36	Yünlü Mehmedoglu	78	Kör Çavuşoglu
37	Beksenberelioğlu	79	Sinicioğlu
38	Cerrahoglu	80	Eymirzeoglu
39	Urfalioglu	81	Değirmenci Ömeroglu
40	Hacı velioglu	82	Zaza Eyüpoğlu
41	Hacı Mehmedoglu	83	Harputluoglu
42	Kazancı Hacı Hüseyinoğlu	84	Göncü Molla Bekiroğlu

2. XIX. YÜZYILDA CAMİ-İ KEBİR MAHALLESİNDE BULUNAN MESLEKLER, DEMOGRAFİK YAPISI VE MALATYA ŞEHRİNİN NÜFUSU

İncelemiş olduğumuz Nüfus defterlerinde Cami-i Kebir mahallesinde tespit edilen yirmi yedi farklı meslek unsuru bulunmakla birlikte, nüfusun büyük bölümü ziraat ve Cullah mesleğiyle uğraşmaktadır. Cullah mesleği hakkında bilgi verecek olursak; Farsça “ören, dokuyan” manasındaki cullâh veya cûlâh kelimesi, Türkler tarafından genellikle çulha şeklinde ifade edilir. Bu isimlendirme ile Osmanlı devletinde genellikle pamuklu dokuyan dokumacılar kastedilmiştir. Cullâhlık, genellikle tüm Osmanlı şehir ve kasabasının temel iktisadî faaliyetini oluşturan zanaat kollarının en önde gelenleri arasında yer almaktadır. Fakat sadece şehir ve kasabalarda esnaf birlikleri şeklinde teşkilatlanmış olanlar değil bireysel olarak şehir, kasaba veya köylerde bu mesleği yapanlar için de cullâh tabirinin kullanıldığı görülmektedir (Emecen, 1993; 83-84). Cullah ismi ile bilinen dokumacılar genellikle astarlık, gömleklik cinsi bez, tülbent ve kumaşlar dokurlardı. Şehirlerde bulunan cullah esnafı dokuyacakları bezin ölçüsü ve miktarını kendi aralarında istişare edip ortak bir karar verirlerdi. Bunlar Ahi Baba adı verilen idarecileri aracılığı ile kadiya onaylatılırdı. Belirlenen

bu ölçünün dışına çıkanlar veya bozuk mal piyasaya sürenler kendi teşkilatları içerisinde seçilmiş bir denetçi tarafından tespit edilir, bezleri imha edilip bunları dokumuş olan esnafa da caydırıcı nitelikte ceza verilirdi (Emecen, 1993; 83-84). Cami-i Kebir Mahallesiindeki meslekler içerisinde önceliğin Cuha mesleğinde olması bu mahallede iktisadi açıdan pamuk dokuyan veya bez ve tülbenet gibi kumaşlarla uğraşan üretici nüfusun olduğunu bizlere göstermektedir. Malatya’da ticaretin gelişmiş olmasının nedeni ticarî ve askerî yollar üzerinde yer alan bir şehir olması ve şehir dışındaki hanları, bahçeleri, tarım üretimine dayanan gelirleri olması şehri ticaret merkezi haline getirmiştir. Bu özelliği, Osmanlı döneminde toplanan vergilerden ve şehirde bulunan ticarî yapılardan da tespit etmek mümkündür. XVI. yüzyılın ilk yarısına ait tahrirlere bakıldığında Malatya şehrinde bir han, bir bedesten ve yaklaşık olarak 200 dükkân bulunmaktaydı. Selçuklu devleti zamanında pamuklu, yünlü, halı ve bez dokumacılığının belli başlı merkezlerinden biri olan Malatya şehri Osmanlı devleti zamanında da bu özelliğini büyük oranda korumuştur. Malatya şehrinin beyaz çarşafı ile bilindiği, Kırmızı iplik halinde pamuk üretiminin yaygın olduğu ve Halep’e giden kervanların içinde Malatya’dan pamuk ve kuruyemişin alındığı şehirde boyahane gibi küçük sanayi birimleri bulunmaktaydı (Gögebakan, 2003; 468-473) .

Malatya’nın XIX. yüzyıldaki nüfusu ve demografik yapısı hakkında birçok seyyah bizlere bilgi vermektedir. 1835’te Anadolu’da yaptığı seyahati esnasında Malatya’ya gelen J. Brant harap halde gördüğü eski Malatya’nın yazlık kısım ile birlikte 2800’ü Türk, 1123’ü Ermeni olan 3923 hanesi bulunduğunu, aşiret eşkıyalıklarının, veba-kolera gibi hastalıkların nüfusun azalmasına neden olduğunu belirtmektedir (Gögebakan, 2003; 468-473). J. Brant’ı destekleyen arşiv belgeleri de bulunmaktadır. 1789 tarihli arşiv belgesine baktığımızda Malatya’da veba hastalığından dolayı birçok kişinin öldüğü görülmektedir (BOA, Cevdet Sıhhiye (C..SH.), no:1395, 1790, (H.29-10-1203). Erzurum konsolosu J. Brant’ın tespitlerine göre Malatya şehrinin surların çoğu yerleri yıkılmış, kerpiçten yapılan evleri bulunmaktadır. 1838’de uzun süre Malatya’da konaklayan Alman Mareşali Moltke, şehrin 5000 kadar kerpiçten yapılmış düz damlı evleri olduğunu, halkın yazları Aspuzu’ya gittiğini burada incir, kayısı, ceviz, kiraz, elma, dut gibi meyve ağaçlarından oluşan, iki saatlik mesafedeki bir ormanın içinde 5000 ev olduğunu belirtmiştir. Aynı dönem Malatya şehrine gelmiş olan William Francis Ainsworth eski Malatya’nın harap bir şekilde olan 500 evden meydana geldiğini, Türk nüfusunun 8000, Ermeni nüfusunun 3000 olduğu ve toplamda 11.000 nüfusun olduğunu kaydetmektedir. Pougoulat aynı yıllarda, Malatya şehrine gelmiş ve şehrin 15.000 Türk, 5000 Ermeni nüfusa sahip olduğu ve Malatya ovasında Türkmen çadırları bulunduğunu dile getirmiştir (BOA, SAD 2, no:2, s.20, 1765; Dursun, 2016; 7).

1871-1872 yıllarını kapsayan resmî Osmanlı yıllıklarına bakıldığında Malatya’da 44 mahalle, 2967 hâne bulunmaktadır. 1883-1884 yıllarında ise 24.771 kişi bulunduğu bilinmektedir. XIX yüzyıl seyyahların çoğunun belirttiği ortak özellik ise bu dönemde Malatya’da görülen eşkıyalık faaliyetlerinden dolayı şehrin bitap düştüğüdür (Gögebakan, 2003; 468-473). Zira bu dönemdeki eşkıyalık faaliyetleri arşiv belgelerine de yansımıştır. Örneğin 1765 tarihli Mir-i mirandan Malatya sancağı mutasarrıfına Keban Ma’deni emini ve Malatya kadısına gönderilen hükümde Malatya’da eşkıyaların halkın hayvanlarına, parasına ve buğdayına zarar verdiği bunun engellenmesi istenmektedir (BOA, SAD 2, no:2, s.20, 1765; Dursun, 2016; 7). 1825 tarihli belgede Malatya ahalisinden Dünderzade Abdullah’ın ticaret için İstanbul’a nakletmek istediği kumaşın eşkıyalardan Hacı Berkan oğlunun aşireti tarafından gasp edildiği kaydedilmiştir (BOA, Cevdet İktisad (C..İKTS), no:139). 1840 tarihli belgeye baktığımızda Malatya sancağında eşkıyaların halka zarar verdiği belirtilmiştir (BOA., İbnülemin Şükr ü Şikayet (İE.ŞKRT), no:60).

Zirai faaliyetle uğraşan Rençber bulunmaktadır. Cami-i Kebir mahallesinde üreticilerin mesleklere göre dağılımında ise Rençber kesiminin ağırlıkta olduğu

görülmektedir. Bu durum bizlere üretici nüfusun olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bir diğer önemli meslek ise tüccardır. Kâr endeksli mal mübadelesi yapılan meslek için ticaret, bu mesleğe mensup olan kişilere ise tüccar denilmektedir (Kelek, 2012; 134-144). Şehrin önemli ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle ticari canlılığın XIX. yüzyılda da etkisini devam ettirdiği Cami-i Kebir mahallesinde bulunan 7 tüccar sayısından anlaşılmaktadır. Diğer mesleklere baktığımızda ise askerlik mesleğiyle ilgilenen veya askerde olan kişi sayısının altı kişi olduğu görülmektedir. Ayrıca mahallede sağlık alanında ihtiyacı karşılayacak derecede Attar bulunmaktadır. Bu durum da bizlere sağlık alanında mahalledeki Attarların halkın ihtiyaçlarına cevap verdiğini göstermesi açısından önemlidir. Mahallenin temel ihtiyaçlarının karşılandığını çalışmamızda yer alan mesleklere bakarak anlamak mümkündür. (Tablo 2) 1842/1843 yılındaki Cami-i Kebir mahallesinde bulunan kişi sayısının 286 olduğu ve toplamda 111 hanenin olduğu incelenen Nüfus defterinde belirtilmektedir (BOA, Nfs kodu no:2640).

Tablo 2: Meslekler

Sıra no	Meslek adı	Kişi sayısı	Yaş ortalaması
1	Cullah	16	42
2	Rençber	8	50
3	Tüccar	7	32
4	Terzi	4	51
5	Piyade-hassa, Asitane	4	20
6	Demirci	4	35
7	Bakkal	4	44
8	Kasap	3	43
9	Attar	3	40
10	Serrac	3	46
11	Tütüncü	2	50
12	Kefşger	2	48
13	Nalbant	2	26
14	Hamal	2	40
15	Ekmekçi	2	55
16	Tımarlı Süvari	2	44
17	Hamamcı	1	43
18	Kavaf	1	55
19	Kitapçı	1	36
20	Mumcu	1	55
21	Mülazımı Redif	1	22
22	İmam	1	35
23	Berber	1	30

24	Kaltakçı	1	50
25	Semerci	1	45
26	Hatib	1	45
27	Hafız	1	42

Özür durumları: Kuşoğlu lakaplı Kadiroğlu Mustafa'nın özür durumunun yekçeşm olduğu, özür durumu yekçeşm olarak belirtilen bir diğer kişi ise Babuşçu Hasanoğlu lakaplı Mustafa oğlu Ömer, Hacı Süleymanın torunu Ali özür durumu yekçeşm olarak belirtilmiş ve yaşı 3 olarak kaydedilmiştir. Toplamda 3 kişinin özür durumlarının olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmamıza konu olan defter, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, bulunan 1258 tarihli Nfs kodu 2640 olan *Harput eyaleti, (Malatya) sancağı, Malatya, Cubas nahiyesi, İzoli nahiyesi* Nüfus defteridir. Ana kaynağımız her ne kadar nüfus defteri olsa da bu kaynaklarda sadece nüfusa dair veriler bulunmamaktadır. Aynı zamanda bir yörede yaşayan kişilerin yaşları ve hem kendilerinin hem de babalarının isimleri, lakapları, genel fiziki özellikleri, vergi miktarları, ekonomik seviyeleri, dini statüleri, hali hazırda askere gidenlerin sayısı, başka kente gidenler ve askere giden kişilerin nerede askerlik yaptığının dair bilgiler ve daha pek çok konuda detaylı bilgiler barındırmaktadır. Ancak her nüfus defteri aynı ölçüde detaylı bilgi de vermemektedir. Kesin olan ise nüfus defterlerinin muhtevası açısından bir bölgenin nüfusuna dair sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı hakkında oldukça mühim bilgiler içerdiği. Ayrıca bir bölgeye ait olan kazâ, nahiye, köy ve mahallerin idari durumu ve taksimatlarına dair bilgiler içermesi nüfus defterlerin muhteva zenginliğini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

1450

İncelemiş olduğumuz nüfus defteri, Osmanlı Devleti'nin, 1842 yılında Malatya sancağında yapılan ilk nüfus sayım kayıtlarını içermektedir. Çalışmamızın konusunu teşkil eden bu defterde XIX. yüzyılda Malatya sancağına tabi Cami-i Kebir mahallesinin sosyal ve demografik yapısı ortaya konulmuştur. Ayrıca defter oldukça düzenli tutulmuş ve nüfus kaydı ile ilgili ayrıntılı ilk elden bilgileri araştırmacılara sunmaktadır.

2640 Numaralı Nüfus defterine göre Cami-i Kebir mahallesinin kayıtları meslek grupları ve lakaplar tespit edilip tablolar halinde verilmiştir. İktisadi açıdan bakıldığında karyelerde tarıma yönelik bir işçi grubunun olduğunu söylemek mümkündür. Ağırlıklı olarak bulunan meslekler Cullah, Rençber, Tüccar, Terzi, Demirci, Bakkal, Kasap, Attar, Serrac, Tütüncü gibi mesleklerin olduğu görülmektedir. 1842 yılında Malatya merkez mahalleleri arasında ticaretin en aktif olduğu ve iş kolu zenginliğinin çeşitlilik arz ettiğini söyleyebiliriz.

Sonuç olarak Malatya sancağının nüfus verileri ve iktisadi yapısını ortaya çıkarmak için 19. Yüzyıla ait tüm nüfus defterlerinin araştırmacılar tarafından çalışılması ve bunun sonucunda ortaya konulan veriler ele alınarak değerlendirme yapmak gerekir. Bizim incelemiş olduğumuz Cam-i Kebir Mahallesi de bu anlamda atılan bir adım olması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

I. Arşivler

T. C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (Cevdet İktisad, İbnülemin Şükr ü Şikayet, Sadâret Defterleri, Cevdet Sıhhiye, İrade Şura-yı Devlet, Nüfus Defterleri, Ahkam Defterleri)

BOA, C..İKTS, no:139.

BOA., İE.ŞKRT, no:60.

BOA, A.MKT.NZD, no:84.

BOA, C..SH. no:1395.

BOA, İ.ŞD, no:1171.

BOA, NFSd, no:1258.

BOA, SAD 2, no:2, s.20

II. Kitaplar

ÇELEBİ, Solakzade M. H., *Solakzade Tarihi*, İstanbul, 2017.

KARAL, E. Z., *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Eylül 1997.

UYSAL, M. A., *Salnamelere Göre Burdur (1868-1914)*, Libra Yay., İstanbul 2020.

YAPICI, S., *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Malatya (1869-1908)*, Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yay., 2014.

YİĞİT, Y. & AYDIN A. F., *Malatya H.1258/M.1842 Nüfus Kayıtları* Malatya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Malatya 2018.

YILMAZÇELİK, İ., *Osmanlı Döneminde Diyarbakır Üzerine Bazı Tespitler ve Diyarbakır Şer'iyeye Sicilleri (Katalog ve Fihristleri)*, Hiperyayın, İstanbul 2019.

YILMAZÇELİK, İ., *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

KARACAN, O. & KARTAL K., "1261 ve 1265 Tarihli Darende Cizye Defterine Göre Gayrimüslimlerin Sosyo-Ekonomik Yapısı" *Tarih ve Toplum Araştırmaları*, Edit: Kazım Kartal, Sonçağ Yay., Ankara 2020, s.103-124.

III. Makaleler

BARKAN, Ö. L., "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Devleti", *Türkiyat Mecmuası*, C.X, 1951, s.2.

COŞAR, A. M., "Trabzon'da Kullanılan Lâkaplar Üzerine Bir Derleme/Değerlendirme", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C.1, S.42, Ankara 2003, s.27-40.

DELİCE, A., "Asr-ı Saadet, Hulefa-i Raşidin ve Emeviler Döneminde Lakap Takma ve Halifelerin Lakapları", *EKEV Akademi Dergisi*, C.2, S.1, Kasım 1999, s.165-183.

EMECEN, F., "Cullâh", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 1993, s.83-84.

GÖĞEBAKAN, G., "Malatya", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.27, s.468-473.

- KARA, A., “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya’da Yerleşme Ve Nüfus”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C.17, Ankara 2005, s.1-14.
- KARTAL, K., The Socio-Economic Structure of Malatya Sancagi Izolu Nahiyesi Kadioglu and Pinarli Carians (1842-1843), *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 2(4), 2019, 256-264.
- KARTAL, K., “19. Yüzyıl Ortalarında İstanbul’da Bir Semt: Kuzguncuk”, *TİDSAD*, S.12, 2017, s.381-395.
- KARTAL, K., & UYSAL, M. A., “Tanzimat Öncesi İncir Kazasının Demografik Yapısı”, *Asos Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 6, S. 81, Kasım 2018, s. 533-553.
- KARTAL, K. & KARTAL S. S., “H.1256/M.1840-41 Tarihli Müslim Nüfus Defterlerine Göre Karahisar-ı Develi (Yeşilhisar) Kazâsı: Sosyo-ekonomik ve Demografik Yapısı”, *Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimler Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar*, Gece Akademi C. 2, s.113-130.
- KELEK, C., “Ticaret”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2012, s.134-144.
- KILIÇ, Ü., “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Pasinler ve Köylerinin Demografik Ve İskân Yapısı”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.42, Erzurum 2010, s.241-257.
- MUŞMAL, H. & Özçelik, M. “1834 Ve 1840/41 Tarihli Nüfus Defterlerine Göre Karasınır ve Elmasun (Güneysınır)”, *SUTAD*, Güz 2018, s.183-215.
- SEHER, Şerife & ÇALIŞKAN, E., “Türk Folklorunda Lâkap Verme Geleneği: Bartın Örneği”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.14, S. 3, Eylül 2016, s.104-126.
- ÖZKAN, N., “Adlandırma Yöntemi Olarak Lakaplar Ve Büyükkışla’daki Örnekleri”, (Online) <https://bozoksempozyumu.bozok.edu.tr/dosya/cilt3/180-189.pdf>.
- UYSAL, M.A., “1841 Yılında Bucak Kazasının Sosyo-Kültürel Yapısı (1841 Yılı Müslim Nüfus Defterine Göre)”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplum ve Eğitim*, Editör: Osman Karacan & Nihat Karaer, Sonçağ Akademi Yayınları, Ankara, Aralık 2020, s. 55-88.
- UYSAL, M.A., “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Bucak’ta İdari ve Sosyal Yapı”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2, S. 3, 2010-Güz, s. 103-119.
- YILMAZÇELİK, İ., “Osmanlı Hâkimiyeti Süresince Diyarbakır Eyaleti’nin Sosyal Durumu”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C.2, S.2, Ağustos 2014, s.70-99.

III. Tezler

- AKYEL, S., *19. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Şehrinin Nüfus Ve Toplum Yapısı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı , Elazığ 2013.
- ÇELEM, R., “*Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Malatya Doğumlu Memurlar (1879 – 1909)*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2014.

DURSUN, Ö., “II Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde 1765-1768 Yılları Arasında Malatya’ya Gönderilen Hükümlerin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Kahramanmaraş, 2016.

IV. Bildiriler

KARTAL K. & AĞCADAĞ, D. “1915 Nüfus Verilerine Göre Burdurun Demografik ve İktisadi Yapısı”, *1.st International Hazar Scientific Research Conference*, 18-20 September 2020.

KARTAL K. & ÜNAL H. & AĞCADAĞ, D., Osmanlı Devleti’nde İktisadi Verileri Ortaya Koyan Bir Defter Türü “1846 Tarihli Muhasebe Defterinin Değerlendirilmesi ve Tahlili”, *4.Uluslararası Mersin Sempozyumu*, 22-24 Ekim 2020.

NEHİR, N., “1845 Nüfus Sayımlarına Göre Erzurum Vilayeti Ova Karyesi nüfusu”, *XII International Congress on Social Sciences*, Chine to Adriatic held in Afghanistan Faryab University, on October 23-24.2020.

NEHİR, N., “1847 Nüfus Sayımlarına Göre Erzurum Vilayeti’ndeki Han ve Dükkanlarda Bulunan Rum Nüfus”, *XII International Congress on Social Sciences*, Chine to Adriatic held in Afghanistan Faryab University, on October 23-24.2020.